

WERNER SOMBART

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I.*

Sociologie.

București: Editura Enciclopedică, 2002

Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum, semnată de Sanda Golopenția.

Richard Mueller-Freienfels deosebește, într-o sugestivă prezentare a curentelor principale ale gândirii veacului al XX-lea, opoziția polară a două direcții: filozofia științei și filozofia vieții. Cea dintâi vrea să fie întâi de toate știință, a doua tinde să cuprindă viața. Pe când, în primul caz, filozofia e deci oarecum opusă trăirii omului, fiind o înmănunchere ce înlănțuie generații în afirmațiile ei metodologice și epistemologice, în al doilea ea e înțelegerea organică a vieții, spontană și înrădăcinată în timp.

Opoziție pe care, cu anume restricțiuni, o putem regăsi în orice știință. Și în economia politică avem cercetări al căror suprem scop e mai presus de toate formularea și desăvârșirea unui sistem de afirmații abstracte bine înmănunchate. Acceptând un paradox s-ar putea zice că reprezentanții acestei atitudini speculative ar fi în stare să-și continue cu calm activitatea chiar veacuri după dispariția vieții economice. Pentru atitudinea potrivnică, faptul primar nu e „știința“, obiectivarea intemporală, ci devenirea istorică. Scopul e înțelegerea cât mai completă a vieții economice, exprimarea noțională a conexiunilor de sens ce se impun spectatorului.

Werner Sombart aparține fără îndoială tipului al doilea de economiști. E profesor, deci și savant exeget al tuturor așa-ziselor legi care au pretins a reprezenta disciplina economiei politice. Dar Sombart nu este unul dintre cei ce se mărginesc numai la redarea schematică a anumitor fenomene și procese ale vieții economice. E condus de interese cu totul altele decât cele ale grosului economiștilor; mobilurile care îl animă sunt sensibil deosebite de ale lor.

Nu vrea să explice, ci să înțeleagă, nu se mulțumește adică cu simpla descriere și clasificare a manifestărilor, cum fac științele naturii. În introducerea *Capitalismului modern* rostește și el cu sarcasmul lui Mefistofel cuvintele din Faust:

„Cine ceva viu vrea să cunoască și descrie
Caută întâi ceea ce e spiritual să expulzeze“.

Cu astfel de intenții era adus firește să nu conceapă trasarea originii și dezvoltării vieții economice actuale ca [pe] o simplă istorie a instituțiilor care au reglementat desfășurarea ei trecută, ci ca o încercare de a descoperi complicația gândului, a intenției și a faptei meșteșugarului citadin, a noilor feudali și a tuturor celorlalți din ale căror acțiuni s-a compus complexitatea vieții economice a veacurilor trecute. Surprinderea atitudinii deosebite deținute de om în decursul vremii în viața economică, acesta e scopul său ultim. Instituțiile nu sunt decât cristalizări ale relațiilor pe care le naște o anumite comportare economică.

Atitudinea aceasta de interpret al noianului de fapte oferit de devenirea istorică, sublinierea unora, neluarea în seamă a altora exprimă fără îndoială o poziție personală în fața lumii. E ceea ce Sombart recunoaște în ultima sa scriere *Die drei Nationalökonomien*, pe care o socotește un fel de catalog al activității sale științifice, afirmând că operele economiei politice, așa cum o concepe el, sunt înrudite și cu cele filozofice și cu cele artistice. Interpretări unitare a[le] unui anume fragment al trecutului, ele sunt obiectivări autonome închise, finalizate fără scop, deținătoare a[le] unei valori, independent de influența lor asupra omului și de frecvența actualizării lor printr-însul. În acest sens opera reprezentativă, ca prezentare fenomenologică a tipului capitalist, a lui Sombart, *Der Bourgeois*, poate și trebuie să fie alăturată cărții lui Burckhardt despre *Cultura Renașterii în Italia* ori faimoasei *La cité antique* a lui Fustel de Coulanges. Ca și ele, nu va cădea în uitare chiar dacă cercetări noi ar descoperi date ce o contrazic sau dacă analize atente ar vădi condiționarea ei de către anume concepții proprii vremii sau unității sociale căreia îi aparține autorul ei.

Cauzele interesului particular trezit de opera lui Sombart sunt multiple.

Această operă cuprinde, fără îndoială, întâi de toate, o extrem de ageră analiză a proceselor vieții economice, formularea tendințelor constante ce pot fi desprinse din succesiunea de fenomene unice și irepetabile ce alcătuiesc devenirea istorică. Dar, deși pornește de la o știință particulară, a reușit totuși să nu cadă în specialism. Interesat de viața economică dar capabil de a nu o izola de complexul manifestărilor spirituale, cu care se întrepătrunde, și de a nu pierde din vedere multiplele-i condiționări, [Sombart] realizează întotdeauna în cercetările sale asupra trecutului adevărate opere de istoria culturii. Iar prin încercarea sa de a face să se înțeleagă, cu ajutorul structurii subiective a omului vremii, tipul capitalist, particularitățile culturii europene din ultimele veacuri, cât și prin înțelegerea procesului istoric, pe care o exprimă cercetările sale asupra evoluției capitalismului, Sombart intră în șirul filozofilor culturii.

Portretul omului vremurilor capitaliste, dat în *Der Bourgeois*, reprezintă realizarea cea mai impunătoare a bogatei literaturi tipologice în care au lucrat între alții M. Weber, Troeltsch, Woelfflin, Keyserling. Trăsături sobre de o expresivitate magistrală descoperă în capitalistul vremii noastre setea de aur, aliată cu spiritul

de aventură și trecută, prin mijlocirea speculației de bursă în special, de pe terenul brutal al jafului și al pirateriei pe cel, mai pașnic, al complicatelor activități comerciale și industriale de azi, [...] care se supune unei raționalizări extreme împrumutate de la burghezia negustorească și de meșteșugari a orașelor italiene din veacul al XV-lea. Și dacă încercarea lui Sombart de a descrie apariția și transformările spiritului capitalist nu ne satisface cu desăvârșire, lăsându-ne într-o vagă neliniște, cauza e că a avut temeritatea de a încerca să vădească în mod complet înlănțuirile cauzale care i-au dat naștere. Iar credința noastră e însă că această îndrăzneală infructuoasă e cu mult mai pedagogică într-un înalt sens de morală științifică decât rezerva lui Max Weber, de pildă, care punându-se în fața aceleiași probleme s-a mărginit la a cerceta numai rolul etosului protestant asupra tipului ideal de producător.

De un interes la fel de mare e modul în care Sombart concepe succesiunea în timp a formelor culturale și evoluția lor. Dar, deși înrudită cu concepția stadiilor de vârstă a lui Breysig și a lui Spengler, ea e puțin cercetată. O concepție a vieții economice, cum e de pildă capitalismul, își are epoca de dominație în care se desfășoară liber deținând în mod absolut conștiințele. În cazul capitalismului ar fi ceea ce Sombart numește „Hochkapitalismus“, intervalul cuprins între anii 1790–1914. Înaintea acestui apogeu avem primele manifestări ale sistemului economic nou, care coincid cu declinul celui ce urmează a fi înlocuit prin el. La fel, declinul sistemului trecut prin punctul său de culminație se suprapune apariției sistemului economic ce-i va lua locul. *Der moderne Kapitalismus* prezintă în primul volum cele două forme antecapitaliste ale vieții economice: autarhia țărănească și feudală și artizanatul, [în] volumul al doilea precapitalismul, [în] al treilea apogeuul capitalismului.

Ceea ce trebuie remarcat e posibilitatea de a trage o paralelă între desfășurarea celor trei stadii sombartiene și viziunea procesului social, susținută de sociologia lui Simmel și de relaționismul lui v[on] Wiese. Perioada de culminație a unui sistem economic ar coincide cu momentul în care forma socială, cristalizată din relațiile care alcătuiesc viața socială, este încă în armonie cu acestea din urmă în timp ce declinul unui sistem și ascensiunea altuia reprezintă momentul în care forma, înmărmurire intemporală, întârziind în urma ritmului vieții, o oprimă până când aceasta reușește să o sfarme deschizându-și posibilitatea realizării de noi forme adecvate ei.

În sfârșit, cine nu e captivat de stilul lui Sombart, strălucită îmbinare de claritate latină și dispoziție contrapunctică?

E aproape cu neputință o apreciere justă a acestei personalități proeminente a vieții științifice a vremii. Prea sunt multe tărâmurile în care personalitatea sa covârșește. În fața lui e mai bine să cedezi nevoii de a putea admira, pe care fiecare dintre noi o resimte din când în când.

Publicat în „Curentul“, an. IV (1931), nr. 1146 (4 aprilie), p. 1–2, cu prilejul vizitei la București a lui Werner Sombart, care era membru de onoare al Institutului Social Român și un vechi prieten al lui D. Gusti. În articolul *Boberhaus-Kontakte nach Rumänien. Versuch einer Dokumentation zum „Leben über die Grenzen“ mit zwei biographischen Skizzen in memoriam Dimitrie Gusti und Anton Golopenția* („Der Boberhauskreis Rundbrief“, 1970, nr. 14, p. 23–30), Hans-Werner Graefe a vorbit despre întâlnirea lui A.G. cu Werner Sombart: „Profesorul Werner Sombart, care l-a vizitat pe Gusti în 1932, a fost atât de încântat de personalitatea și realizările intelectuale ale lui Golopenția — incluzând, între altele, studiul său dedicat urbanizării unui sat din Basarabia [e vorba de studiul *Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova*, reprodus în secțiunea *Realitatea românească* a volumului de față], încât a aranjat o bursă Rockefeller pentru a-i asigura niște ani de studiu în Germania“.

Detalii privitoare la vizită au apărut în „Curentul“, an. IV (1931), nr. 1143 (1 aprilie).

Între primăvara și toamna anului 1931, A.G. va parcurge cu pasiune lucrările lui Sombart. Textul de față vorbește deja despre volumul *Die drei National-ökonomien* (Cele trei economii politice), căruia A.G. îi va consacra o amplă recenzie apărută în numărul pe octombrie–decembrie al „Arhivei“ (vezi textul și comentariul următor).

Ajuns în Germania ca bursier Rockefeller la sfârșitul anului 1933, A.G. îl va căuta, printre primii, pe W. Sombart. Întâlnirea va fi însă sub așteptări; atmosfera, apăsătoare, nu era propice entuziasmului intelectual. Într-o scrisoare din 2.12.1933 adresată Ștefaniei Cristescu (la zece zile de la sosire; A.G. ajunsese la Berlin pe data de 21.11.), A.G. a evocat descumpănirea resimțită în fața muncii universitare în Germania momentului: „După ce m-am dus la Universitate și în față cu răspunderea covârșitoare a unui răgaz de întrebuintat după voie și pricepere, am deznădăjduit cu totul. Cursurile sunt lispite de strălucire, nici chiar profesorii buni nu-și dau măsura puterilor, cu excepția lui Nikolai Hartmann poate. Umbra de încredere în mine cu care m-am ales în ajunul plecării, văzând recomandările neobișnuit de călduroase ale Profesorului către cei de aici, s-a risipit toată. Îmi îmbucătățeam zilele venind la două–trei cursuri de oameni cu nume; am ieșit întotdeauna întristat sau crâncen de furios și mai sărac cu o zi, fără să fi agonisit ceva nou. [...] Plictiseala vădită a profesorilor, îndeosebi a lui Sombart, mă împingea să mă întreb chiar dacă trebuie să-mi doresc înfăptuiri pe tărâmul cărturăriei. Sila vădită a celor care au realizat lucruri fără îndoială mari, e, poate, indiciul că gândul și cartea siluiesc viața, care echilibrată în sine, se răzbină odată târziu, răpindu-le atunci orice semnificație în ființarea celui care le-a cultivat. Dar

ce să fac altceva?“ (CMR, p. 114). Un pasaj despre W. Sombart apare și în scrisoarea către D. Gusti din 1.12.1934: „Profesorii Spranger și Sombart duc o viață de izolați în cadrul Universității și în mare măsură și a societății. Doamna Sombart are un cerc oarecum boem la întrunirile ei mici, un rând de familii de *Geheimrat* la recepțiile ei mari. (Der „*deutsche Sozialismus*“ este o adeziune mascată, venită prea târziu, de vreme ce guvernul nu mai are liniștea să se bucure de ea. I-am făcut multă plăcere prof[esorului] Sombart cu țuica românească. Doamna Corina Sombart [care era de origine română, născută Leon] prețuiește f[oaarte] mult icrele negre. — Vă va întreba de prof. Nae Ionescu, care a produs mare impresie în cercul în care l-a dus“ (AFG). Din volumul de amintiri publicat de Nicolaus Sombart (*Tinerete în Berlin 1933–1943*, trad. Magdalena Mărculescu, București, Univers, 1999), aflăm că W. Sombart fusese suferind în acea perioadă, ceea ce, alături de evoluția politică adânc descurajantă a Germaniei momentului, explică întâlnirea ratată de care vorbește A.G.: „Pe de-o parte, voia desigur să mai rezume într-o operă finală toată știința sa, concluziile și experiența unei vieți închinată studiului, pe de alta i se părea și destul de ne semnificativ și de prisos. Pentru ce totul? Pentru cine? Conform obiceiului, ce altceva ar fi putut face? Se așeza la birou, dar nu mai numea asta a lucra. A continuat să-și țină cursurile până la moarte. Dar în amfiteatru nu mai erau decât studenți străini, cei germani erau sfătuiți să nu participe cu nici un preț la cursurile lui. Când mergea la universitate, spunea că îl aștepta «trapezul» sau pomenea de mârțoaga bătrână de la circ care s-a obișnuit să se învârtă în manej...“ (p. 45).

În „Sociologie românească“, an. IV (1942), nr. 7–12, p. 568–569, va apărea, semnat de Ion Răducanu, necrologul *Werner Sombart*.

**WERNER SOMBART: DIE DREI NATIONALÖKONOMIEN
(CELE TREI ECONOMII POLITICE); NATIONALÖKONOMIE UND
SOZIOLOGIE (ECONOMIE POLITICĂ ȘI SOCIOLOGIE)**

Publicat în „Arhiva“, an. IX (1931), nr. 4 (octombrie–decembrie), p. 606–618, la rubrica *Recenzii*.

Recenzia de față aparține seriei recenziilor ample consacrate de A.G. câtorva cărți care-i apar a fi de o importanță sociologică sau circumstanțială deosebită. Această serie ar include, alături de textul de față, textele Hans Freyer: *Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft*; — *Einleitung in die Soziologie* (1932); *Cu Hegel și dincolo de Hegel* (1932); *Banatul într-un dicționar german* (1936); *România de dincoace și dincolo de Carpați. O analiză germană a problemei „unificării sufletești“ a neamului românesc* (1937); „*Metamorphosis Transylvaniae 1918–1936*“. *Un bilanț al maghiarilor din România* (1937); C. Rădulescu-Motru: